

УДК 316.61:37.016:796

Дейнеко С.М., Браташ С.В., Могильний Ф.В.

СОЦІАЛІЗУЮЧИЙ ВПЛИВ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ НА УЧНІВ СЕРЕДНЬОЇ ТА СТАРШОЇ ШКОЛИ

У статті представлені результати теоретичного аналізу досліджень процесу соціалізації учнів середньої та старшої школи під впливом фізичної культури.

Ключові слова: соціалізація, учні, здоров'я, фізична культура.

Постановка проблеми. Відродження України неможливе без формування національної свідомості народу, насамперед, у дітей та молоді. Повноцінно це завдання можна вирішити лише в рамках національного виховання, невід'ємною складовою, а інколи і методом якого, є фізичне виховання [8].

Рівень фізичного розвитку дитини у будь-якому віці є одним із найбільш об'єктивних та чутливих показників стану здоров'я. Так аналіз даних про стан здоров'я людини протягом життя дає підставу стверджувати, що стан здоров'я підлітків та юнаків "переходить у спадок" наступній віковій групі – молоді 16-35 років. Але потрібно не забувати, що здоров'я це не стала величина, а сукупність характеристик організму людини на конкретному етапі її життя. Тому завданням як держави так і молоді людини особисто є покращення цих характеристик. А це не можливо без науково достовірної інформації, в нашому випадку про фізичний розвиток та стан здоров'я молоді, відсутність або нестача якої вимагає більш поглибленого її розгляду [1;9].

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Період середньої та старшої школи є найважливішим етапом розвитку, у якому закладаються основи для подальшого, в тому числі фізичного, вдосконалення людини (А. Антипов, С. Тихвінський, С. Хрущев, Л. Волков, В. Запорожанов, М. Набатникова). У цьому віці реалізуються основні передумови для створення міцного фундаменту фізичного здоров'я всебічно розвиненої особистості [1;6].

У психолого-педагогічній науці розрізняють три напрями в соціалізаційній проблематиці. Перший – *соціально-філософський* – відображений у працях С. Батеніна, В. Москаленка, А. Харчева та ін. У межах соціально-філософських концепцій соціалізації змісто-наповнюючі дефініції – це збереження, стабілізація суспільних відносин при їх засвоєнні, а також активний комунікативний вплив, у процесі якого відбувається апробація різноманітних соціальних ролей і формується автентичне соціальне Я.

Другий – *соціально-психологічний*: у його розробці брали участь Г. Андреева, Н. Андреевкова, С. Белічева, Я. Коломінський, І. Кон, О. Леонтьєв, М. Лукашевич, Р. Немов, А. Петровський та інші. Тут соціально-психологічні аспекти соціалізації означені в площині включення індивіда в різноманітні суспільні відносини, засвоєння й відтворення соціального досвіду і зв'язків, активного перетворення середовища.

Третій – *соціально-педагогічний*, представники якого Б. Бім-Бад, В. Бочарова, Ю. Василькова, Б. Вульф, Н. Лавриченко, І. Зверева, О. Мудрик, С. Савченко та інші. Особливість цього підходу – намагання розглядати соціалізації як процес, який відображує хід соціального формування особистості в конкретному соціокультурному середовищі як формування конкретного соціального типу [6].

Окремими аспектами теорії фізичного виховання займалися науковці В. Кузнецов, М. Линець, Н. Москаленко, Ж. Холодов та ін. Дослідженнями В. Бальсевича, В. Берзіна, О. Дубогай, А. Сухарьова, О. Худолій, Б.М. Шияна та ін. встановлено, що основи здоров'я дитини закладаються у шкільному віці. Удосконаленню системи фізичного виховання школярів присвятили свої дослідження Г. Апанасенко, В. Ареф'єв, Т. Круцевич, О. Куц, Л. Попова, В. Приходько, М. Хомченко та ін.; диференційованому фізичному вихованню – Л. Волков, Т. Гнітецька, Н. Москаленко та ін.; самостійним заняттям фізичної культури учнів – Є. Жуковський, С. Козацька, Ю. Суббота та ін.

Аналіз науково-методичної літератури дає змогу виділити проблему соціалізації учнів середнього та старшого шкільного віку під впливом фізичного виховання, співвіднести різноманітні точки зору науковців. Це дозволило визначити основні підходи стосовно сучасного розуміння понять соціалізація, фізична культура, здоров'я. Відповідно до цього ставилась мета і завдання дослідження, та проведено аналіз науково-методичної літератури вивчення соціалізуючого впливу фізичної культури на фізичний, соціальний та духовний розвиток учнівської молоді.

Мета дослідження: розглянути особливості соціалізації учнів основної та старшої школи під впливом фізичного виховання у ЗНЗ I - III ступенів.

Завдання: 1) проаналізувати зміст соціальних відносин в процесі соціалізації учнів основної та старшої школи; 2) дослідити особливості соціалізуючого впливу фізичного виховання на школярів у ЗНЗ I - III ступенів.

Результати досліджень та їх обговорення. Будь який біологічний вид проходить етап, процес адаптації до умов зовнішнього середовища. А її тривалість є різною. Так і людина, протягом усього періоду свого існування на планеті земля, намагається пристосуватися до "запропонованих" їй умов. Не зважаючи на біологічну сутність людського виду однією із невід'ємних умов її життєдіяльності є соціальна складова.

Соціальне середовище існування людини, за своїм змістом та структурою є досить складним. Тому процес налагодження взаємодії, відносин із цим середовищем є безперервним. Це робить водночас людину і залежною від соціуму, і самодостатньою, вільною особистістю. Соціальні відносини можна охарактеризувати як стійку систему зв'язків індивідів, яка склалася в процесі взаємодії одного з одним в умовах певного суспільства; відносини між групами людей, які посідають різне становище в суспільстві, беруть неоднакову участь у його економічному, політичному й духовному житті, різняться *способом життя*, рівнем і джерелами доходів, структурою особистого споживання. Вони можуть приймати характер дружнього співробітництва або ж *конфлікту* (на основі спільності або розбіжності інтересів цих груп).

Характер соціальних відносин і місце людини в їх системі залежать від тих принципів (уявлень, знань), на яких ґрунтується та організується соціум. В ролі такого принципу нині обирається або "Декларація прав людини і громадянина" з визнанням невід'ємних і священних для суспільства прав людини, або обґрунтування прогресивності одних класів (груп, людей) і реакційності, історичної обмеженості інших [10].

Наближаючись до реалій нашого суспільства та вимог які воно встановлює до своїх представників, потрібно звернути увагу на розпорядження Кабінету міністрів України Про затвердження плану заходів з виконання у 2015 році Загальнодержавної програми "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року від 26 серпня 2015 р. № 881-р. В цьому документі відображене значення та рівень занепокоєння, державою, рядом значимих проблемам, а зокрема збереження здоров'я її громадян. У преамбулі Статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ) говориться, що здоров'я – це не тільки відсутність хвороб або фізичних дефектів, а стан повного фізичного, психічного та соціального благополуччя. Дане визначення демонструє необхідність цілісності сприйняття складових життя людини.

Аналізуючи результати численних досліджень, в тому числі і проведених нами, з впевненістю можемо констатувати катастрофічне зниження рівня фізичного здоров'я населення.

Таким чином соціальною нормою і цінністю, які існують в українському суспільстві є здоров'я громадян, а особливо її фізична складова.

Покращення стану чи збереження рівня здоров'я це не одномоментна дія, а цілий процес в контексті соціалізації особистості.

Соціалізація (з латини – суспільний) – процес входження людини в суспільство разом із її соціальними зв'язками та інтеграцією в різні типи соціальних спільнот, унаслідок чого відбувається становлення соціального індивіда. У процесі соціалізації формуються соціальні якості, цінності, знання, навички людини. Крім того, відбувається перетворення природжених, природних рис, а також засвоєння людиною елементів культури, соціальних норм і цінностей, які існують у суспільстві.

Сутність соціалізації полягає в поєднанні пристосування (адаптації) і самоствердження людини в умовах конкретного суспільства. Соціалізація неможлива без активної участі самої людини в процесі засвоєння широкого кола цінностей, понять і навичок, на ґрунті яких складається її повсякденне життя.

Важливим є поділ процесу соціалізації на три основні етапи:

- дотрудовий – період життя людини до початку трудової діяльності, здобуття освіти і професії;
- трудовий – зріла, свідомо діяльність людини на благо своє та суспільства;
- післятрудова – переважно, пасивний спосіб життєдіяльності (пенсіонери тощо.) [6].

Період юнацтва називають "важким віком", "переломним періодом". Він завершує активний етап соціалізації. До юнаків звичайно відносять підлітків і молодих людей у віці від 13 до 19 років. Їх ще називають тінейджерями. У цьому віці відбуваються важливі фізіологічні зміни (одне з них – настання статевої зрілості), яке спричиняє визначені психологічні зрушення: поява потягу до протилежної статі, агресивність, яка нерідко невмотивована, виявляється схильність до необміркованого ризику і не уміння оцінити ступінь його небезпеки, підкреслене прагнення до незалежності і самостійності. Якщо раніше, будучи дітьми, вони дивилися на світ очима своїх батьків, то тепер вони ведуть як би подвійний рахунок: у підлітків і юнаків вибудовується рівнобіжна система цінностей і поглядів на світ, що частково перетинається з позицією батьків, а частково - з поглядами однолітків [9].

Соціалізація особистості залежить від величезної кількості різноманітних умов, які з різною інтенсивністю впливають на її розвиток. Ці умови називаються *факторами соціалізації*. Фактори соціалізації умовно можна об'єднати в чотири групи. Перша – *мегафактори* (мега – дуже великий,

загальний) – космос, планета, світ, – що певною мірою через різні групи факторів впливають на соціалізацію всіх жителів планети Земля. Друга – *макрофактори* (макро – великий) – країна, етнос, суспільство, держава, – які впливають на соціалізацію всіх, хто проживає в певних країнах. Третя – *мезофактори* (мезо – середній, проміжний) – умови соціалізації великих груп людей, класифікованих: за місцевістю і типом поселення, де вони мешкають (регіон, місто, селище, село); за належністю до аудиторії тих чи інших мереж масової комунікації (радіо, телебачення тощо); за належністю до певних субкультур. Мезофактори впливають на соціалізацію як прямо, так і опосередковано через четверту групу – *мікрофактори*. До них належать сім'я, сусіди, групи однолітків, державні, релігійні та приватні організації, мікросоціум [8].

Представники юнацького віку найбільшого соціалізуючого впливу зазнають з боку школи. Адже більша частина їхнього життя, в цьому віці, пов'язана із загальною обов'язковою навчальною діяльністю. Таким чином, фізичний, соціальний та духовний розвиток учнівської молоді можливий під впливом фізичного виховання. В умовах школи це реалізується завдяки предмету "Фізична культура". Метою якого є формування в учнів стійкої мотивації щодо збереження свого здоров'я, фізичного розвитку та фізичної підготовки; гармонійний розвиток природних здібностей та психічних якостей; використання засобів фізичного виховання в організації здорового способу життя.

У сучасних умовах розвитку суспільства підвищується роль фізичної культури як невід'ємної частини загальної культури і все більшого значення набувають її соціальні функції. Фізична культура у школі функціонально пристосовується до різномірних диференційованих потреб учнівської молоді, до його структури, яка розвивається і змінюється. Єдність функціонального, ціннісного і діяльнісного, що складають зміст фізичної культури, поглиблює розуміння її інтеграційної, людиноутворюючої, духовно-фізичної сутності. Фізична культура у середній та старшій школі містить суттєвий потенціал відтворення особистості в її тілесно-духовній єдності. Незатребуваність цього потенціалу веде до обмеженості формування особи, яка стає антикультурною за своєю суттю (І. Биховська). І тому фізична культура в школі набуває особливого соціального значення, оскільки її метою, предметом і головним результатом є розвиток і саморозвиток людини (7).

У школі учень отримує знання, що само по собі – важлива складова соціалізації. Крім того, школа повинна готувати людину до життя в суспільстві і в більш широкому сенсі. "Школа розширює потенціал дитини в спілкуванні. З точки зору соціалізації, це вельми значущий етап у становленні особистості. Він пов'язаний із незмінним вибором спеціальності, хобі, партнерів, друзів, системи цінностей і та ін." [5].

Фізичній культурі учнівської молоді приділяється велика увага. Також на цьому етапі відбувається знайомство школяра з певними спортивними секціями. І знову виникає проблема пошуку педагогічних засобів для реалізації культурного потенціалу видів спорту. Адже фізична культура не тільки відображає систему ціннісних орієнтацій суспільства, а і сам впливає на процес соціалізації молоді, створює у неї певну систему цінностей, на яку вона орієнтує, весь спосіб і стиль життя. Часто можна спостерігати, що учень який займається фізичною культурою стає соціально значущою, "модною" фігурою, кумиром для молоді.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже аналіз науково-методичної літератури дав змогу проаналізувати зміст соціальних відносин в процесі соціалізації учнів основної та старшої школи, який полягає у поєднанні пристосування і самоствердження учнів в умовах конкретного суспільства. Соціалізація неможлива без активної участі самої людини в процесі засвоєння широкого кола цінностей, понять і навичок, на ґрунті яких складається її повсякденне життя. Це дозволило визначити проблематику фізичної культури учнів у процесі соціалізації: недостатнє матеріально-технічне забезпечення; сприйняття фізичної культури, як різновиду суспільних відносин; епізодичність застосування; скорочення кількості годин та ін.

Дослідивши особливості соціалізуючого впливу фізичної культури на школярів, у ЗНЗ I - III ступенів, можна зробити висновок, що фізична культура та спорт як діяльність відновлює певні базові механізми формування особистості учня, включає індивіда у соціальні спільноти і громадські організації, як повноправного члена суспільства і формує певні соціальні відносини [2; 7].

Таким чином, особливості соціалізації учнів основної та старшої школи під впливом фізичної культури, у ЗНЗ I - III ступенів, дозволяють встановити якість теоретичних знань і практичних умінь і навичок учнів, способи їх учбової діяльності, ступінь розумового розвитку, а також рівень педагогічної майстерності вчителя.

Наскільки представлена інформація є актуальною для процесу соціалізації учнів ми намагатимемося з'ясувати в подальших дослідженнях. Але без сумніву це ще один чинник ефективності навчального процесу, який педагог повинен враховувати під час своєї професійної діяльності.

Використані джерела

1. Авер'янова Г.М. Особливості соціалізації молоді в умовах трансформації суспільства. / Авер'янова Г.М., Дембицька Н.М., Москаленко В.В. – К. : "ПСП", 2005. – 307 с.
2. Апциаури Л.Ш. Спорт как социальное явление и фактор социализации личности / Л.Ш. Апциаури // Теория и практика физической культуры. – 2003. – № 1. – С. 12-14.
3. Енциклопедія освіти / За ред. В.І. Кременя. – К. : Хрінком Інтер, 2008. – 834 с.
4. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Лавриченко Н.М. – К. : ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – 444 с.
5. Лубышева Л.И. Социология физической культуры и спорта : учебное пособие / Л.И. Лубышева. – М. : изд. центр "Академия", 2001. – 240 с.
6. Лукашевич М.П. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.-метод. посібник / Лукашевич М.П. – К. : ІЗМН. 1998. – 112 с.
7. Мамаєва О.В. Фізична культура і спорт як чинники соціалізації особистості / О.В. Мамаєва, Д.Ю. Мамаєв // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2010. – № 7. – С. 58-60.
8. Мудрик А.В. Социальная педагогика: Учеб. для студ. пед. вузов / Под ред. В.А. Сластенина. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Издательский центр "Академия", 2000. – 200 с.
9. Основні етапи соціалізації особистості : [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://osvita.ua/vnz/reports/sociology/12652/>
10. Савченко С.В. Социализация студенческой молодежи в условиях регионального образовательного пространства: монографія / Савченко С. В. – Луганск : Альма Матер, 2003. – 406 с.
11. Соціальна робота в Україні: Навч. посіб. / І.Д. Зверева, О.В. Безпалько, С.Я. Харченко та ін.; За заг. ред. : І.Д. Зверевої, Г.М. Лактіонової. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 256 с.

Dayneko S., Bratash S., Mogylnyj F.

SOCIALIZING INFLUENCE OF PHYSICAL EDUCATION ON STUDENTS IN SECONDARY AND HIGH SCHOOL

The results of the analysis of theoretical and practical researches of the socialization process of students in secondary and high school under the influence of physical education are presented in the article. There are three trends of socializing issues in psychological and pedagogical science. The aim of the study is to examine the features of socialization students of secondary and high school under the influence of physical education in CEI of I-III degrees. The main objectives are the substance of social relations in the socialization process of secondary and high school and researches the features of socializing studying the impact of physical education on students in the CEI of I-III degrees. Analyzing the results of numerous studies, including those conducted by us, we can state with confidence catastrophic decline in physical health in population.

Thus social norms and values, which exist in Ukrainian society is health, especially its physical component. The improvement or preservation of health is not a single act, but a process in the context of socialization.

Socialization (Latin public) is the process of entering human society with its social and integrating different types of social communities, so that the establishment of the social individual happens. In the process of socialization social skills, values, knowledge of human beings. In addition, there is a transformation of inborn traits, as well as mastering the elements of human culture, social norms and values that exist in society.

Analysis of scientific and methodological literature made it possible to trace the content of social relations in the process of socialization of basic and high school, which is a combination of adaptation and affirmation of students in a particular society. Socialization is impossible without the active participation of the individual in the process of mastering a wide range of values, concepts and skills, on the grounds of which their daily lives make up. It is possible to determine the issues of physical training of students in the process of socialization: lack of logistics; perception of physical culture as a kind of public relations; episodic use; reducing the number of hours and another.

So socialization features of basic and high school under the influence of physical culture in GEI of I - III degrees will set the quality of theoretical knowledge and practical skills of students, ways of learning activity, the degree of mental development and the level of pedagogical skills of teachers.

Key words: socialization, student, health, physical education.

Стаття надійшла до редакції 21.09.2015 р.